

Yasin Çatal

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Tarih Bölümü (Yüksek Lisans)

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik, askeri, idari, sosyal ve siyasal sıkıntılarının çözülmesi zor problemler olarak ayyuka çıktığı, toplumun ayrışmaya başladığı, Avrupa'da ortaya çıkan siyasi fikirlerin imparatorluk bünyesine taşınmaya çalışıldığı 19. yüzyıl; meşrutiyet, anayasa, hürriyet ve daha birçok benzer kavrama ev sahipliği yapan bir dönem olmuştur.

34. Osmanlı Padişahı Sultan Abdülhamid 23 Aralık 1876'da Kanun-ı Esasi adı verilen meşruti idareyi kabul etmiş ve meclisi açmıştır. Ancak devletin tarihi içerisinde yaşadığı en büyük felaketlerden biri olan 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sırasında meclisin oturumlarında gayrimüslim vekillerin tutumu Abdülhamid'in meclise olan bakışını değiştirmiş ve Kanun-ı Esasi'de anayasal hak olarak verilen padişahın meclisi kapatma yetkisini kullanarak meclisi kapatmıştır. 30 yıllık bu ara dönemde Osmanlı aydınları, gazetecileri, bazı din adamları, subaylar, yüksek rütbeli paşalar ve halkın birçoğu padişaha karşı bir tutum içerisinde olmuştur. Bu grupları bir arada toplayan, *istibdat* olarak isimlendirdikleri bu idareye karşı sesleri olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni sığınacak bir liman olarak görmüşlerdir.

Bu durum doğal olarak farklı düşünceleri ortak bir düşmana karşı birleştirmiş ve uzun yıllar sürecek bir mücadele dönemi başlamıştır. Bu gruplar Meşrutiyet'in ilân edilmesinin her derde derman olacağını, iç huzurun sağlanacağını, *zalim idarenin* haklarını vereceğini düşünüyordu. Bu havanın oluşmasında iç dinamikler ne kadar öncelikliyse Avrupa basını da o denli destek veriyordu. Paris'te, Viyana'da, Londra'da çıkan gazetelerde onlara göre zalim sultanın despotizmi anlatılıyor, Ermeni olaylarının tek sorumlusu gösteriliyor, karikatürler çiziliyor, kan banyosuna bulanmış bir adam olarak resmediliyordu. 1905 yılında cuma selamlığında Ermeni isyancıların Abdülhamid'e bombalı suikast tertip etmeleri toplumdaki çözülüşü artırmakta kalmamış, kendi güvenliğini sağlayamayan bir idare olarak adlandırılarak ülkenin dört bir yanında askerler ve aydınların siyasi tertibatlarına hız vermelerine vesile olmuştur.

9-12 Haziran 1908'de İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikola tarihe Reval Buluşması olarak geçecek bir görüşme tertip etmişlerdir. Burada yapılan toplantıda görüşülen meseleler arasında *Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılacağı* iddiası gerek içeride gerekse dışarıda büyük yankı uyandırmıştır. Orduda subaylar arasında infial uyandıran bu haber genç subayların Sultan Hamid idaresine karşı bayrak açıp isyan etmelerine sebep olmuştur. 25 Haziran'ı 26 Haziran'a bağlayan gece Enver Bey genel bir isyan başlatarak Meşrutiyet'in ilân edilmesi amacıyla dağa çıkmıştır. Bunu Arnavut kökenli olan Resneli Niyazi Bey takip ederek 3 Temmuz 1908'de 200 asker ve bir o kadar da çeteciyle Manastır'daki İttihat ve Terakki komitecilerinden izin alarak harekete geçmiştir. Saraya Kanun-ı Esasi'nin ilân edilmesini isteyen bir bildiri göndermiş ve bu gelişmeler üzerine 23 Temmuz 1908'de Kanun-ı Esasi ilân edilmiştir.

Resneli Niyazi Bey ve Meşhur Geyiği

İstanbul'da Halkın Meşrutiyet'e Yaklaşımı

24 Temmuz 1908'de Kanun-ı Esasi'nin yeniden yürürlüğe konulduğunu ve Meşrutiyet idaresinin kabul edildiği gazetelerde yayımlanan resmi bir haberle sessiz sedasız bir şekilde duyurulmuştur. Bu doğal olarak insanlarda bir şaşkınlık uyandırmış ancak hiçbir şey olmamış gibi normal hayatlarına devam etmişlerdir. İstanbul'da çıkan gazetelerde idari sansür olduğu için burada yaşayanların Rumeli'de olanlardan hiçbir bilgisi yoktu. Öyle ki Meşrutiyet'in ilân edildiğini gazetelerden öğrenen Tanin yazarı Hüseyin Cahit Yalçın şaşkınlığını ve basın tutumunu şu şekilde dile getirecektir:

“24 Temmuz 1908. Gazetenin başında ufak bir devlet bildirisi. Anayasanın yeniden uygulanması konusunda padişah buyruğu çıktığını bildiriyor. Gözlerime inanamıyorum. Meşrutiyet mi oldu? Millet Meclisi mi açılacaktı? Abdülhamid yönetimi son mu buluyordu? Gazeteyi merakla, coşkuyla gözden geçirdim. Bir gün önceki gazetenin aynı, boş, kuru, sahte, cansız bir edebiyat.”(1)

Genel havanın böyle olması haliyle İstanbulluların bu duruma olumlu bir tepki vermesi, coşkulu kutlamalar yapması içten bile değildi. Payitahtta suskun hava ancak bir gün sonra birkaç değişik merkezde kalabalıkların örgütlenmesiyle bozulacaktı. Nureddin Ferruh İstanbul sessizliğini anılarında uzun uzun anlatacaktır.

"Meşrutiyet'in ilanı gibi mühim ve esaslı bir mesele konusunda İstanbul'da görülen bu sükûn, bu bigânelik hem bütün memleketin cür'et ve cesaretini kırabilecek ve hem de padişah ve istibdat erkanını şımartacak çok tehlikeli bir durumdu. Bu durumun havasını kırmak için ertesi gün (25 Temmuz) öğleyin şehre indik, Selim Sırrı Bey'i Sirkeci'den beyaz bir ata bindirdik. Etrafını alarak Beyazıt Meydanı'na doğru yürüdük. Sırrı Bey bindiği atın üstünde gayet yüksek bir sesle bağırarak hitabete başladı. Meşrutiyet'in hürriyetperver halkımız ve kahraman ordumuz himmetiyle istirdat edildiğini, istibdattan kahr olduğunu, bunca senelerdir milleti ezen, hak, adalet ve hürriyeti mahveden utanmaz zalimlere bu memlekette artık yer kalmadığını, başlarının kırılacağını gayet cesur, belîğ ve müessir bir lisanla söylerken bir

müddet meydan tamamen tenhalaştı. Fakat bu nutka kimsenin müdahale etmediğini gören halk birer ikişer etrafımızda toplanmaya başladı. Yüze kârip (yakın) bir kitle toplandıktan sonra Daire-i Askeriye'nin büyük kapısından iç meydana girdik ve tam dairenin önünde durduk. Selim Sırrı Bey bu defa sert bir lisanla: Vatandaşlar belki içimizden bazıları bundan böyle meşrutiyet ve hürriyetimizin manası nedir diye soracaklar. Vatandaşlar hepiniz biliniz bundan sonra meşrutiyet ve hürriyetimizin koruyucuları namuskar halkımız, vatansever-hürriyetperver halkımız, asil-kahraman ordumuz ve ordunun şu keskin kılıçlarıdır dedi ve kılıcını kınından çıkararak havaya kaldırdı. Hemen arkasından hep bir ağızdan 'Yaşasın Hürriyet, Yaşasın Meşrutiyet, Yaşasın Ordu' diye bağırarak el çırpmaya başladık. Ve etrafımızdaki halkta bize iştirak ettiler."(2)

Suskunluğunu geride bırakan İstanbul halkı zembereği boşalmışçasına dışarı çıkmaya başlamıştı. Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyeleri, meşrutiyet yanlısı gazetecilerin çabalarıyla bir şenlik havası oluşturmaya çalışılıyordu. 25 Temmuz günü güvensiz ortam çözülmüş, gösteriler ve yürüyüşler başlamıştı. Caddeler, sokaklar bayraklarla süslenirken her fırsatta halk "Yaşasın Padişahımız", "Yaşasın Hürriyet", "Yaşasın Vatan", sloganları atıyor, geçtikleri yerleri bu yazılarla dolduruyordu. Kendilerine Kanun-i Esasi'yi bağışladıklarını düşündükleri padişaha dualar ediyorlardı. Yine Aynı gün binlerce Osmanlı vatandaşı ellerinde bayraklarla Bab-ı Âli'ye yürüdü. Sadrazam Said Paşa'nın hürriyeti öven konuşmasının ardından halk dualar ederek sadrazama bir teşekkür yazısı verdiler. Devamında Nafia, Adliye ve Maarif Nezareti önünde gösteriler yapıldı. 25 Temmuz'un ilerleyen saatlerinde Müslüman, Hristiyan ve Musevilerden oluşan birkaç bin kişilik topluluk Galata Köprüsü'nün başındaki Aziziye Karakol'u önünde toplanarak içlerinden bir Hristiyan Türkçe ve Fransızca olarak meşrutiyeti öven uzun bir konuşma yaptı. Bu konuşmanın etkisiyle coşkuya kapılan halk benzer sloganları bağırarak sevinçlerini ortaya koydular. Ayrıca Harbiye Nezareti Bاندosu Hamidiye marşını çaldı. Rum ve Ermeni okul öğrencileri resmi daireleri dolaşarak günün büyüğü sözlerini yüksek sesle dile getirip özgür matbuatı dillendirdiler. Bugünün farklı yönlerini ve gece yaşananları olayların içerisinde olan Kazım (Karabekir) Bey'den dinleyecek olursak;

"25 Temmuz Cumartesi günü bütün cemiyet üyelerinin yardımıyla her tarafta gösteriler yapıldı. Bugünkü gazeteler birinci sayfalarda tuğra altında da kalın 'Padişahım çok yaşa' manşetleri ile çıkıyordu. Gazeteler satır aralarında boşluk bırakarak buralara 'Padişahım çok yaşa' sıkıştırılmıştı. Bu gazetelerin belli başlıları İkdam ve Sabah'tı. Bugünkü nümayişte 'Kahrolun haftiyelik', 'Haftiye istemiyoruz' diye bağrıışmaları da temin ettik. Fakat her tarafta halkın içerisinde dolaşan bu melunlarda feryadını 'Padişahım çok yaşa' diye bağırıyor ve buna alışkın olan halkta bunlara uyuyordu. Halk akını Yıldız'a kadar dayandı. Burada tek tük 'Kahrolsun Haftiyelik, Yaşasın Padişahımız' sözleri duyuluyordu. Halktan padişahımızı görmek isteriz feryatları yükseliyordu. Fakat Sultan Hamid buna cesaret edemedi. Gece olmuştu. Haykırışlar durmuyordu. Vaziyet korkunç bir hâl almıştı. Sarayın kapılarına hücum olunabilir ve bu iş idare edilemez şekle dönüşebilirdi. Alaturka saate göre dört buçukta Sultan Hamid hususi dairesinin penceresine gelerek görünmek zorunda kaldı. Halkın niçin geldiğini sordurdu. Halktan çıkan bağrıışmalar da 'hainler sizi bize göstermiyorlar', 'sizi görmeye geldik'ten ibaretti. Sık sık Padişahım çok yaşa naraları atılıyor, Kahrolsun Haftiyelik sözleri arada kaybolup gidiyordu. Burada Sultan Hamid şöyle bir konuşma yaptı. 'Bidayet-i cülûsumdan beri vatanın saadet ve selameti için çalıştığım gibi en büyük emelim evlatlarımdan farkı olmayan tebaanın saadet ve selametidir. Buna Cenab-ı Hak şahid-i adildir.' "

26 Temmuz Pazar günü İkdam Gazetesi okuyucularını “*Oh! Hürriyet... Bize gökten inen kutsî bir seda gibi gelen bu tatlı kelime bu her şeyden güzel, her şeyden çok kulağı okşayan, cihanın her nağmesinden latif her şeyden muazzaz olan kelime... Hürriyet... Hürriyet...*” bu yazı ile karşıladı. Askeriye ve Tıbbiye öğrencileri önlerinde mızıkla eşliğinde Bab-ı Âli’ye gelerek arz odası önünde nutuklar atarak meşrutiyet sevincine ortak oldular. İçlerinden birisi atın üzerinde “*Kanun-ı Esasi Mithad Paşa’nın hûn-ı nahakıyla yazılmıştır*” diye başlayan heyecanlı nutku atınca orada bulunanlarda bir telaş meydana gelmiştir.

27 Temmuz günü İstanbul’daki kutlamalar devam ediyordu. Cibali Reji Fabrikası işçileri Bando Mızıkla eşliğinde ellerinde bayraklar ile Beşiktaş Karakol’unun önünde toplanarak padişaha dua edip bağlılıklarını bildirdiler. 28 Temmuz’da Osmanlı Müslüman kadınlar üst taraflarında tuğra ile bezenmiş; hürriyet, musavvat, adalet ve uhuvvet yazılı üstlerle arabalarla sokaklarda meşrutiyet coşkularına eşlik ediyorlardı. 31 Temmuz günü Sultan Abdülhamid, Hamidiye Camisi’nden çıkarken 40.000’e yakın kişi tarafından karşılandı.

İstanbul/Beyoğlu'nda Meşrutiyet Kutlamaları

Osmanlı Toprakları Genelinde Meşrutiyet Havası

Meşrutiyetin baş döndürücü etkisi yalnızca İstanbul’da kendini göstermedi. İmparatorluğun doğu-batı, kuzey-güney tüm bölgelerinde büyük bir şaşkınlık ve coşkuyla karşılandı. Arapların çoğunlukla yaşadığı yerlerde bölgeye ve kişilere bağlı değişiklik göstererek meşrutiyet ilk olarak kuşkuyla karşılandı. Ya bu ani değişikliğin büyüklüğünü anlayamamışlar ya da meşrutiyet girişiminin başarısız olacağını düşünmüşlerdir. Bölgedeki yerel yöneticilerin bazıları İstanbul’daki değişikliği kasıtlı olarak geç duyurmuşlardır. Bu

duruma bir örnek verecek olursak; Mekke Şerifi “*her kim olursa olsun Kanun-i Esasi hakkında konuşanı kamçılatacağını*”(4) söylemiştir. Öte yandan subaylar meşrutî idarenin ilânını büyük bir coşkuyla karşılamışlardır. Bu duruma hazırlıksız oldukları halde çoğu zaman hükümet yöneticilerinin katılımlarıyla İttihat ve Terakki Cemiyet’ine ait dernekler kurulmaya başlanmış ve meşrutîyet yanlısı gösteriler düzenlenmiştir. Suriye’deki Yerleşik toprak sahibi ailelerin İstanbul’daki gelişmeleri kuşkuyla izledikleri, iç bölgelerde yaşayanlara oranla kıyı şeridindekilerin tepkisi daha olumlu olmuştur.

Yafa

Yafa’daki meşrutîyet yanlısı cemiyet güçlü çıkmış, Yafa kaymakamı Kanun-i Esasi’ye destek verdiğini hemen açıklamıştır. Osmanlı Ordusunda görevli Iraklı bir miralay, Irak’ta İttihat ve Terakki kulüplerini kurmuş Arapça-Türkçe *Bağdad Gazetesi* yayımlanmaya başlamıştır. Mekke’de yerel komiteler kent hapishanelerindekileri serbest bırakırken, Hicaz Valisi Ratip Paşa’nın deve başına koyduğu vergiler yok denecek kadar aza indirilmiştir.

Kudüs

9 Ağustos 1908 tarihinde Kudüs’te anayasal yönetimin kurulması haberi büyük sevinç gösterilerine sahne oldu. Caddeler, binalar çiçek krapon kağıtları ve bayraklarla süslendi. Gece şehir gündüz gibi aydınlatıldı. 9 Ağustos günü öğleden sonra halk Davut Kulesi’nin yanında bulunan askeri barakalarda toplandı. Vali Ekrem Bey anayasanın yürürlüğe girdiğini duyurdu. Şeyhler, papazlar ve hahamlar eski yönetime ve Müslümanları suçlayan konuşmalar yaptı. Hristiyanlar, Türkler, Ermeniler ve Samiriler üzerlerinde özgürlük amblemi olan bayraklarla Yahudiler ise altın işlemeli Tevratlarıyla gösteri alanına katıldı.

Mısır

Mısır’da meşrutîyet idaresi sevinçle ve arzuyla karşılanırken Dersim’de bazı Küt aşiretleri ile. Kolordu’ya bağlı kuvvetler arasında çatışma çıkmış ve bu çatışmada iki aşiret lideriyle on dokuz kişi hayatını kaybedecektir.

Preveze

Preveze’de halk diğer yerlerdeki gibi sevinç içerisinde meşrutîyeti karşıladı. Değişik İnançlara sahip insanlar kollarında özgürlük yazan kurdelelerle önlerinde idarenin yetkilileriyle büyük bir gösteri yaptılar. Valinin evinin önündeki meydana doğru ilerlediler. Burada yeni rejimin getirdiklerini öven Rumca ve Türkçe konuşmalar yapıldı. Gösterilerin başında bulunan bir subayın elinde hürriyet, müsavat, uhuvvet, adalet ve terakki yazan bayrak vardı.

İzmir

İzmir’de 24-25 Temmuz günü Müslümanlar, Hristiyanlar ve Museviler kardeş gibi her akşam rıhtım üzerinde kahvehanelere giderek padişaha Kanun-i Esasi’yi ilân ettiği için dualar ediyorlar, birbirlerini kucaklıyorlardı. Her yerde Hamidiye Marşı çalıyor, şehirde bulunan yabancılar da bu sevince katılıp mızıkça ve bando ile kendi marşlarını söylüyorlardı. Erzurum’da halk büyük bir törenle meşrutîyeti kutladı. Ermeni metropolit hanesi önünde metropolit Saadetyan ve İttihatçı bir subayın uhuvvet, adalet, müsavat, hürriyet ve Kanun-i

Esasiyi öven konuşmalarını dinlediler. Konuşmaların ardından halk Katolik ve Rum kilisesine yöneldiler. Gösteri yapanların kalabalığı 20 bin kişiye ulaşmıştı.

Bursa

25 Temmuz'da Bursa'nın en büyük otelinde Kanun-i Esasi ile gelen düzenlemeleri kutlamak adına bir ziyafet düzenlendi. Burada Müslüman, Hristiyan ve Musevi ileri gelenleri bir araya geldi. Hocalar, papazlar ve hahamlar birbirlerini kucaklayıp tebrik ediyorlardı. Manisa'da düzenlenen kutlamalarda benzer gösterilere tanıklık etti. Kosova'da anayasanın ilânı 21 pare top atışıyla kutlanırken, Serez'de 15 bin kişinin katıldığı büyük bir miting yapılmıştır. Kalabalığın önünde Rum metropolit, Müslüman imam, Bulgar papaz birbirine sarılarak kardeşlik gösterisinde bulunmuşlardır. Makedonya'da eşkıyalık faaliyetleri aniden durdu birkaç gün içinde eşkıya grupları merkezi otoriteye saygılı olacağını bildirdiler.

Ayrıca Van, Konya, Adana, Samsun, Diyarbakır ve Harput gibi şehirlerde de kutlamalar yapılmıştır.

Bu coşkulu kutlamaların maksadını saptırdığını, bazı problemlere yol açtığını gören İttihatçılar 27 Temmuz Günü İkdam Gazetesinde bir beyanname yayımladılar. Bu beyannameye tüm bu kazanımları kendilerinin elde ettirdiğini söyleyecek halkı sükûnete davet edeceklerdir. *"Artık herkes işiyle meşgul olsun. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti bütün vatan kardeşlerini, Allah'a hamd'ü senâlar olsun İttihat ve Terakki bayrağı altında topladı. Artık herkes hür, herkes mesut ve mesrurdur. Heyecanlı nümayişler, bilhassa heyecanlı ve na makul nümayişler maksadı yalnız bulandırır."* (5)

Selanik Halkı Enver Bey'i Karşıyor

Enver ve Niyazi Beyler'in Toplumda Gördüğü Tepki

İki Osmanlı subayı Meşrutiyet ilânından önce Makedonya'da Bulgar ve Sırp çetecilerle uzun yıllar mücadele etmiş ve Sultan Hamid idaresine karşı büyük bir tepki ile yetişmişlerdir. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile tanışmışlar. Yukarıda anlatıldığı üzere 1908 Haziran ve Temmuz aylarında yanlarına aynı düşünceden asker ve sivillerle Meşrutiyet ilânı için dağa çıkmışlar ve halk arasında "Kahraman Hürriyet" olarak anılmaya başlanmışlardır. Adlarına şiirler yazılmış, kartpostallar basılmış, genç kızların çeyizliklerinde fotoğrafları yer almış, çarşıda ve pazarda esnafın vitrinlerini süslemişlerdir. 23 Temmuz'da dağdan indikleri zaman farklı şehirlerde sevinç gösterileri eşliğinde karşılanmışlardır. Resneli Niyazi Bey, Çerçis, Âdem ve diğer çetecilerle Manastır'a geldiğinde tüm Manastır halkı sokakları doldurmuştu. "Yaşasın zabıtlar yaşasın ordu" bağrıları arasında bando mızıkça çalıyordu.

23 Temmuz günü Selanik'te büyük bir coşkuyla sokağa çıkan halk akşam treniyle Tikveş'ten Selanik'e gelen Enver Bey'i karşıladılar. İstasyon meydanında toplanan 20-30 bin civarında halk mızıkça çalıyor, fişekler atılıyor, onlarca maytap yakılıyordu. Enver Bey'in geldiği tren olağanüstü bir kalabalık yüzünden istasyona iki saat içinde ulaşabilmişti. Tren çiçeklerle süslenmiş, Enver Bey el üstünde kendisi için ayrılan yere götürülmüştü. Enver Bey bulunduğu yerden bir konuşma yapmış halk büyük bir coşkuya kapılmıştır. İstasyondan güçlükle çıkan Enver, Manyasizade Refik Beyle birlikte arabaya bindirilerek Beyaz Kuleye getirilmiştir. Yaşasın Hürriyet Yaşasın Enver sesleri ardı ardına devam ederken mızıkça Marseyyez çalıyor herkes el çırpıyordu. Enver Bey coşkulu kalabalık eşliğinde Yalılırdaki evine götürüldü.

Hürriyet Kahramanları Enver ve Resneli Niyazi Beyler

Enver ve Niyazi Beylere şiirler yazıldı, marşlar bestelendi. Bunlardan birini örnek verecek olursak; sözleri Fehime Nükhet'e ait olan *Milli Şarkı* Leyla Hanım tarafından bestelenmiştir. Şiir halk arasında büyük bir coşkuyla yayılmış ve şu dizelerle söylenmiştir.

"Vicdanı muazzam olan Osmanlılarız biz..."

Peyman'ına kanun koyan Osmanlılarız biz.

Arzusunu pek güç bulan Osmanlılarız biz.

Azminde sebatkâr olan Osmanlılarız biz.

Enver'le Niyazi, unutulmaz bu isimler,

Tarih-i medaniye emanet bu cisimler.

Yaşa vatan çok yaşa!

Yaşa millet çok yaşa!

Yaşasın Osmanlılar, yaşasın şanlı ordu!”(6)

Sarayda Meşrutiyet

33.Osmanlı Padişahı 5.Murat'ın kızı Fehime Sultan Meşrutiyet gününe armağan ettiği bir eserle kutlamış eserinin ismini *Meşrutiyet Galop'u* (*Galop A la Constition*) koymuştur. Yine saray içeresinden *Vive La Liberte* (*Yaşasın Özgürlük*) sloganıyla Meşrutiyet'in anısına V. Mehmet Reşad'ın oğlu Necmettin Efendi eser bestelemiştir.

Meşrutiyet dönemi tiyatro yazarlarından Musahipzade Celal Bey şu sözlerle bir şiir kaleme almıştır.

“Kur'an bize emreder

İncil dahi öyle der

Tevrat da Zebur ile

Veriniz der elele” (7)

Hürriyet, Adalet, Musavvat, Uhuvvet Yazılı Bir Kartpostal

Sonuç

Osmanlı toplumu Meşrutiyet'in ilân edilmesini büyük bir şaşkınlık ve geniş ölçüde coşkuyla karşılamıştır. Kanaatimiz şu yöndedir ki, toplumun tüm kesimleri Meşrutiyet'e hacminden fazla bir anlam yüklemiştir. Tüm askeri sorunlarını çözüleceği, ekonomik hayatın düzeleceği, iç huzurun sağlanacağı, özgür basın ile mevcut sultanı kontrol edebileceklerini düşünmüştür. Halkın ya kendi ürettiği ya da ithal olarak aldığı hürriyet, eşitlik kelimelerinin ne anlama geldiğini kaçı sorgulamıştır? Kaç aydın Kanun-i Esasi metnini okumuş ona göre bir siyasi yol haritası belirlemiştir? Bunlar öznel konular olduğu için bizim tespit edebilmemiz oldukça az oranda mümkündür.

Ancak tarihin önümüze koyduğu olaylar göstermektedir ki meşruti idare sorunları çözmemiş daha fazla sorun ortaya çıkarmıştır. Bulgaristan'ın bağımsızlığı, Trablusgarb Harbi, Balkan Felaketi önlenememiş midir? Asla! Hüseyin Kazım Kadri Bey'in şu yerinde tespiti Meşrutiyet'i anlamamıza fazlasıyla yardımcı olacağını düşünmekteyiz. Kendisi bir başka kaynaktan alıntılar yaparak yaptığı anlatıda şöyle ifade etmektedir: "10 Temmuz (23 Temmuz) İnkılabı Max Norda'unun tabirince ,hamalın dinlenmek kastıyla yükü bir omuzundan öteki omuzuna geçirmesi kabilinden oldu ve milleti ezen takat bırakmayan yük yine onun tahammül edecek olan omuzunda kaldı."(8)

Temsilî Bir Kartpostalda, Namık Kemâl Özgürlüğü Simgeleyen Genç Kadını Zincirlerinden Kurtarıyor. Sotirios Hristidis Tarafından Çizilmiş Resimden Üretilmiş Kartpostal, Önde Soldan Sağa: Midhat Paşa, Prens Sabahaddin, Fuad Paşa, Namık Kemâl; Enver ve Niyazi Mermer Üstündeki Zinciri Kırıyor

Dipnot:

- (1): Hüseyin Cahit Yalçın, *Siyasal Anılar*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1976, s. 3.
- (2): Mete Tunçay v. dğr., *II. Meşrutiyet'in İlk Yılı 23 Temmuz 1908 – 23 Temmuz 1909*, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2008, s. 28.
- (3): Kâzım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, s. 203-204.
- (4): [1] Hasan Kayalı, *Jön Türkler ve Araplar-Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık 1908-1918*, çev. Türkan Yöney, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018, s.73.
- (5): Mete Tunçay v. dğr., *II. Meşrutiyet'in İlk Yılı*, s.23.
- (6): Caner Çakı, Derya Karaburun Doğan, *Leyla Saz Hanım'ın Sanat Anlayışıyla İttihat Ve Terakki Propagandası: Türk Sanat Müziği Vicdân-I Muâzzam*, Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi (2018):
<<http://dergipark.gov.tr/konservatuvardergisi/article/479998>>
- (7): Evren Kutlay Baydar, *VIVE LA LIBERTE! İkinci Meşrutiyet'in Müzikal Coşkusu*, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 20 Haziran 2010, s.6-7
- (8): Hüseyin Kâzım Kadri, *Balkanlardan Hicaz'a İmparatorluğun Tasviyesi-10 Temmuz İnkılabı ve Netayici*, Pınar Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1992, s.18.

Kaynakça:

- Alkan, Necmettin “1908 Jön Türk İhtilalinin Başlamasında Reval Buluşmasının Önemi”, Toplumsal Tarih, Sayı:175, Temmuz 2008.
- Cahit Yalçın, Hüseyin, *Siyasal Anılar*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1976.
- Çakı, Caner, Karaburun Doğan, Derya, *Leyla Saz Hanım'ın Sanat Anlayışıyla İttihat Ve Terakki Propagandası: Türk Sanat Müziği Vicdân-I Muâzzam*, Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi (2018):
<http://dergipark.gov.tr/konservatuvardergisi/article/479998>
- Ferruh Alkend, Nureddin, *Ahrâr Fırkası ve II. Meşrutiyet Anıları*, nşr. Ali İhsan Konukçu, Salkımsöğüt Yayınları, Konya 2017.
- Güneş, Günver, *Taşradan Meşrutiyet'e Bakış: II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Sancağı (1908-1909)*, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 6 Sayı 11.
- Hamza Erdem, Habip, *Fransız Basınında Genç-Türk Devrimi*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2016.
- İleri, İlay, *Batı Gözüyle Meşrutiyet Kutlamaları ve Genel Af*, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Cilt 17 Sayı 17.
- Karabekir, Kâzım, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.
- Kayalı, Hasan, *Jön Türkler ve Araplar-Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık 1908-1918-*, çev. Türkan Yöney, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018.
- Kâzım Kadri, Hüseyin, *Balkanlardan Hicaz'a İmparatorluğun Tasviyesi-10 Temmuz İnkılabı ve Netayici*, Pınar Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1992.
- Kutlay Baydar, Evren, *VIVE LA LIBERTE! İkinci Meşrutiyet'in Müzikal Coşkusu*, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 20 Haziran 2010.
- Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları*, nşr. Orhan Birgit v. dğr. Hürriyet, Vakfı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1986.
- Siren Bora, H., *1908-1912 İzmir Sancağında Rumlar (Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Durum)*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1998.
- Şimşek, Halit, *Yüzüncü Yılında Meşrutiyet'in İlanı ve Gayri Müslim Cemaatler*, Hitit

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1 Sayı 1, 2008.

Tunçay, Mete v. dğr., *II. Meşrutiyet'in İlk Yılı 23 Temmuz 1908 – 23 Temmuz 1909*, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2008.

Türkgeldi, Ali Fuad, *Görüp İştiklerim*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987.